

Translations 2

From Aramaic to Greek

במדבר כ"ד

(כד) וְצִיִּים מִיַּד כְּתִיִּים וְעֲנֹי אַשּׁוּר וְעֲנֹי־עֶבֶר וְגַם־הוּא עֲדֵי אָבֶד:

But ships shall come from the coast of Kittim. They shall afflict Asshur and shall afflict Eber. He also shall come to destruction.

תרגום ירושלמי (יונתן) וציען יצטרחן במני זיינא ויפקון באוכלוסין סגיאין מן למברנייא ומארע איטלייא ויצטרפון בליגיונין דיפקון מן רומי וקושטנטיני ויצערון לאתוראי וישעבדון כל בנוי דעבר. ברם סופהון דאיליין ואיליין למיפל ביד מלכא משיחא, ויהוון עד עלמא לאובדנא.

And ships (lit., sails) armed for war will come forth with great armies from Lombadia, and from the land of Italia, conjoined with the legions that will come forth from Rome and Constantinople, and will afflict the Assyrians, and bring into captivity all the sons of Eber. Nevertheless, the end of these and of those is to fall by the hand of the King Messiah and be brought to everlasting destruction.

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כא עמוד ב

- תנו רבנן: בתורה אחד קורא ואחד מתרגם, ובלבד שלא יהא אחד קורא ושנים מתרגמין.
- ובנביא אחד קורא ושנים מתרגמין, ובלבד שלא יהו שנים קורין ושנים מתרגמין.
- ובהלל ובמגילה - אפילו עשרה קורין ועשרה מתרגמין. מאי טעמא? כיון דחביבה - יהבי דעתייהו ושמעי.
- Our Rabbis taught: As regards the Torah, one reads and one translates, and in no case must one read and two translate [together]. As regards the Prophets, one reads and two may translate, but in no case may two read and two translate. As regards Hallel and the Megillah, even ten may read [and ten may translate]. What is the reason? Since the people like it, they pay attention and hear.
- רש"י ועשרה מתרגמין - לא גרסינן, שאין תרגום בכתובים.

We do not read "ten translate," because there is no Targum to the K'tuvim.

תוספות - רש"י מוחק מתרגמין לפי שאין מתרגמין תרגום בכתובים. ובחנם מחקו דודאי יש תרגום, אבל לא עשאו יהונתן אלא מימי התנאים נעשה.

Rashi emended it unnecessarily. There is surely a Targum, but it is not Yonatan's but tannaitic.

תרגום כתובים שיר השירים א:א'

Songs and praises which Solomon the prophet, king of Israel, spoke by the Spirit of Prophecy before the Lord of all the World.

Ten songs were spoken in this world, this song being the best of them all.

שִׁירֵינִי וְתוֹשֵׁבְחֵן דִּי אֲמַר שְׁלֹמֹה נְבִיא
מֶלֶכָא דִּישְׂרָאֵל בְּרוּחַ נְבוּאָה קָדָם רַבּוֹן
כָּל עֲלָמָא יי.

עֲסַרְתִּי שִׁירְתָא אֲתֶאֱמְרוּ בְּעֲלָמָא הַדִּין
שִׁירָא דִּין מְשׁוּבַח מִן כּוֹלְהוֹן.

Second Targum of Megillat Esther 1:2

בימים ההם כשבת המלך אחשורוש על כסא מלכותו אשר בשושן הבירה –

“In those days, while King Ahasuerus sat on his royal throne in Fortress Shushan:”

הדא היא דכתיב “מהעדא מלכין ומהקם מלכין.” מן שיריוא דעלמא, בוכרין אינון הוו שקלין רבותא ויקרא, והכדין את משכח, דכד קטל קין ית הבל אחוי לא אתבני עלמא מן חד מנהון, לא מן קין ולא מן הבל אלא מן שת, ואיתיהיבת רבותא לשת, דהכדין כתיב “כי שת לי אלהים,” והוא הוה תליתאה. ושת מסר יתיה לאנוש, ואנוש לקינן, עד דמטא לנח.

Of this it is said: “[God] deposes kings and installs them” (Daniel 2:21). At the beginning of the world, the firstborn would receive the sovereignty and glory. However, we find that once Cain killed his brother Abel, the world was not built up from either of them, but from Seth, to whom the sovereignty and glory was granted, to wit: “God has given me [another son]” (Gen. 4:25), Seth being the third [born]. Seth bequeathed [the sovereignty and glory] to Enosh, and Enosh to Kainan, until it reached Noah.

Kiddushin 49a

Rabbi Yehudah said: One who translates a verse literally is a charlatan, yet one who adds to [the literal sense] curses and blasphemes.

“Blasphemes.” Ridiculing God [by] altering His words. Whatever Onkelos adds, however, was not of his own discretion but part of the revelation at Sinai that was forgotten and he subsequently reintroduced...

והתניא: רבי יהודה אומר: המתרגם
פסוק כצורתו – הרי זה בדאי,
והמוסיף עליו – הרי זה מחרף
ומגדף!

“הרי זה מחרף”. מבזה את המקום, משנה את
דבריו. ואונקלוס כשהוסיף לא מדעתו הוסיף,
שהרי בסיני ניתן, אלא שנשתכח וחזר וייסדו...

It's Greek to me

THE SEPTUAGINT (LXX)

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ט עמוד ב

R. SIMEON B. GAMALIEL SAYS THAT BOOKS [OF THE SCRIPTURE] ALSO ARE PERMITTED TO BE WRITTEN ONLY IN GREEK. R. Abbahu said in the name of R. Johanan: The halachah follows R. Simeon b. Gamaliel. R. Johanan further said: What is the reason of R. Simeon b. Gamaliel? Scripture says, "God enlarge Japheth, and he shall dwell in the tents of Shem." [This means] that the words of Japheth shall be in the tents of Shem. But why not say [the words of] Gomer and Magog? — R. Hiyya b. Abba replied: The real reason is because it is written, Let God enlarge [yaft] Japheth: implying, let the chief beauty [yafyuth] of Japheth be in the tents of Shem.

רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. ואמר רבי יוחנן: מאי טעמא דרבן שמעון בן גמליאל? אמר קרא "יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם" - דבריו של יפת יהיו באהלי שם. - ואימא גומר ומגוג! אמר רבי חייא בר אבא: היינו טעמא דכתיב "יפת אלהים ליפת" - יפיותו של יפת יהא באהלי שם.

There are two principal accounts of the origin of the Jewish translation of the Torah into Greek. One account is a Hellenistic Jewish work of the second century BCE known as The Letter of Aristeas, which is echoed in both Philo and Josephus. The other account appears in a variety of talmudic and post-talmudic rabbinic sources.

The **Letter of Aristeas** informs us that a Greek king, assumed to be Ptolemy II Philadelphus (285–246 BCE), discovered that his library in Alexandria lacked a copy of the Torah. His librarian contacted the High Priest Elazar in Jerusalem, who dispatched seventy-two scholars, six from each tribe (!), who sat—together (!)—on the island of Pharos, outside Alexandria (site of the fabled lighthouse), for seventy-two days (!), completing the translation.

Megillah 9a

- Rabbi Yehudah said: Even when the Rabbis permitted translation into Greek, they permitted it only regarding the Torah, due to the incident involving King Ptolemy ...
- Once upon a time, King Ptolemy gathered seventy-two elders in seventy-two separate rooms, without revealing to them his purpose. He visited each one individually and said: Write for me the Torah of your master Moses [in Greek]. God inspired them [identically] and all their translations were identical.

• ותניא: אמר רבי יהודה: אף כשהתירו רבותינו יוונית, לא התירו אלא בספר תורה, ומשום מעשה דתלמי המלך – דתניא: מעשה בתלמי המלך שכינס שבעים ושניים זקנים והכניסן בשבעים ושניים בתים, ולא גילה להם על מה כינסן, ונכנס אצל כל אחד ואחד ואמר להם: כתבו לי תורת משה רבכם. נתן הקדוש ברוך הוא בלב כל אחד ואחד עצה, והסכימו כולן לדעת אחת.

Sof'rim 1:7-8

- It once transpired that five elders translated the Torah into Greek on behalf of King Ptolemy. That day was as difficult for Israel as the day on which the golden calf was made, because the Torah cannot be properly translated.
- In another instance, King Ptolemy summoned seventy-two elders and placed them in seventy-two houses, without revealing to them why he had gathered them. He approached each one individually and instructed him, Write for me the Torah of your master Moses [in Greek]. God provided [the same] inspiration to each and every one and they concurred unanimously, writing the Torah alone [i.e. only the Pentateuch] while introducing thirteen emendations in it ...

• מעשה בחמישה זקנים שכתבו לתלמי המלך את התורה יונית, והיה אותו היום קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל, שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צורכה.

• שוב מעשה בתלמי המלך שכינס שבעים ושנים זקנים והושיבם בשבעים ושנים בתים, ולא גילה להם על מה כינסם. נכנס אחר כל אחד ואחד מהם, אמר להם: כתבו לי תורת משה רבכם. נתן המקום עצה בלב כל אחד ואחד, והסכימה דעתן לדעת אחת, וכתבו לו תורה בפני עצמה, ושלושה עשר דבר שינו בה...

The most significant difference between the sources is the reported reaction of the Sages of Israel to the translation. According to the **Letter of Aristeas**, they endorsed it, while according to the **talmudic, midrashic, and post-talmudic rabbinic sources**, they viewed it with disapproval. Indeed, later Jewish tradition actually assigned a day of public fasting in commemoration of the translation:

בשמונה בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך, והיה חושך בעולם שלושה ימים.

“On the eighth of Tevet: The Torah was written in Greek in the days of King Ptolemy, and the world was darkened for three days.”

(Shulḥan Arukh, Oraḥ Ḥayyim 580:2)

The emendations that the translators included are recorded in Tannaitic literature in the *Mekhilta* to Exodus (*Bo* 14), and in Amoraic literature in both the Babylonian Talmud (*Megillah* 9a) and the Jerusalem Talmud (*Megillah* 1:9). For the most part, they comprise alterations to the literal Masoretic Text that are intended to preclude potential theological problems.

A typical example is that of Genesis 1:26:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ...

“God said: Let us make man ...,” implying a plurality of deities.

Another is at Genesis 2:2:

וַיִּכַּל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִלַּאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה...

“On the seventh day, God ceased the work that he had done,” suggesting that He worked on the seventh day.

בראשית ג'(טז)

אֶל־הָאִשָּׁה אָמַר ה'רַבָּה אֲרַבָּה עֲצָבוֹנְךָ וְהִרְבֵּי בְעֲצָב תֵּלְדִי בָנִים וְאֶל־אִישׁךָ
תִּשְׁוָקֶתְךָ וְהוּא יִמְשָׁל־בְּךָ:

(JPS) To the woman He said, "I will greatly multiply your labor pangs; with pain will you bear children. Yet, **your desire** will be for your husband and he will rule over you."

LXX: And to the woman he said, I will greatly multiply thy pains and thy groanings; in pain thou shalt bring forth children, and **thy submission** shall be to thy husband, and he shall rule over thee.

ἡ ἀποστροφή

תשובתך (?)

בראשית ד' (כד)

כִּי שְׁבַעַתִּים יִקַּם-קַיִן וְלִמְךָ שְׁבַעִים וְשִׁבְעָה:

- (JPS) If Kayin will be avenged sevenfold, then Lemekh seventy-sevenfold!
- LXX: Because vengeance has been exacted seven times on Cain's behalf, on Lamech's seventy times seven.

בראשית ה' (לא) וַיְהִי כָּל יְמֵי לִמְךָ שִׁבְעַתִּים וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְשִׁבְעַתִּים שָׁנָה וַיָּמָת.

בראשית ה' (ג)

וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה וַיּוֹלֵד בְּדַמּוֹתָיו כְּצִלְמוֹ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת:

- (JPS) Adam lived **one hundred and thirty years**, and fathered a son in his own likeness, after his image, and named him Shet.
- LXX: And Adam lived **two hundred and thirty years**, and begot after his form, and after his image, and he called his name Seth.

לפי רוב כה"י של תה"ש יוצא, שמתושלח מת בשנת 2256 שנה לבריאה, בעוד שהמבול היה בשנת 2242. הוא המשיך אפוא לחיות כ-14 שנה אחרי המבול; אך מתושלח אינו נמנה עם באי התיבה (לפי נה"מ, מת מתושלח בשנה שבה היה המבול – שנת 1656 לבריאה; ולכן הירונימוס העדיף מסורת זו. אכן, גם לפי שומ' מת מתושלח בשנת המבול – אך לפי מניינו הייתה זו שנת 1307). מסתבר, שזוהי הסיבה שבתה"ש כ"י A נמצאים ביחס למתושלח המספרים של נה"מ:

Origen and the Hexapla

- In the third century CE, the Christian scholar **Origen of Alexandria** wrote the *Hexapla* (Greek for “six”), comprising the Hebrew text of the Bible; its transliteration into Greek; its principal later Greek versions (Aquila, Symmachus, and Theodotion); and a composite translation that combines elements of the three later versions with that of the earlier, classical version. For this reason, not all of the emendations reported in the talmudic and midrashic accounts appear in the contemporary texts of the Septuagint that became the basis of the Christian Bible.

Hebrew.	Hebrew Transliterated.	Aquila.	Symmachus.	LXX.	Theodotion.	Variants.
חַיִּים	λαμνασσηα	τῷ νικοποιῷ	ἐπινίκιος	εἰς τὸ τέλος	τῷ νικοποιῷ	εἰς τὸ τέλος
קָרָא יְגִלָּה	βιη κορα	τῶν υἱῶν κορέ	τῶν υἱῶν κορέ	ὑπὲρ τῶν υἱῶν κορέ (τοῖς υἱοῖς)	τοῖς υἱοῖς κορέ	
יִשְׁלַח - לַע	אל· αλαμωθ	ἐπὶ νεανιοτήτων	ὑπὲρ τῶν αἰωνίων	ὑπὲρ τῶν κρυφίων	ὑπὲρ τῶν κρυφίων	
רִשָּׁף	σιρ	δσμα	ψιδή·	ψαλμός	ψιδή	ψαλμός
לָא יִשְׁלַח	ἐλκειμ λαου	<ὁ θεὸς ἡμῖν>	ὁ θεὸς ἡμῖν	ὁ θεὸς ἡμῶν	ὁ θεὸς ἡμῶν	
יְהִי קִרְבָּנוֹ	μαασε· ουος	ἐλπίς καὶ κρέτος	πεποιθήσεις καὶ ἰσχύς	καταφυγή καὶ δύνα- μις	καταφυγή καὶ δύνα- μις	
קָרָא	εζρ	βοήθεια	βοήθεια	βοηθός	βοηθός	
קָרָא	βσαρωθ	ἐν θλίψεσιν	ἐν θλίψεσιν	ἐν θλίψεσι	ἐν θλίψεσιν	
קָרָא	νεμσα· μωδ	εὑρεθεῖς σφόδρα	εὕρισκόμενος σφόδρα	ταῖς εὐρούσαις ἡμᾶς σφόδρα (εὐρεθήσεται ἡμῖν)	εὐρέθη σφόδρα (ταῖς εὐρούσαις ἡμᾶς)	
לָא - לַע	אל· χεν	ἐπὶ τούτῳ	διὰ τοῦτο	διὰ τοῦτο	διὰ τοῦτο	
קָרָא	λε· νιρα	οὐ φοβηθησόμεθα	οὐ φοβηθησόμεθα	οὐ φοβηθησόμεθα	οὐ φοβηθησόμεθα	
קָרָא	βασμιρ	ἐν τῷ ἀνταλλάσσεσθαι	ἐν τῷ συγχεῖσθαι	ἐν τῷ ταράσσεσθαι	ἐν τῷ ταράσσεσθαι	
קָרָא	[α]αρσ	γῆν	γῆν	τὴν γῆν	τὴν γῆν	
שׁוֹבְבִים	ου βαμωτ	καὶ ἐν τῷ σφάλλεσθαι	καὶ κλίνασθαι	καὶ μετατίθεσθαι	καὶ σαλεύεσθαι (μετατίθεσθαι)	
קָרָא	αριμ	ὄρη	ὄρη	ὄρη	ὄρη	
לָא	βλεβ	ἐν καρδίᾳ	ἐν καρδίᾳ	ἐν καρδίᾳ	ἐν καρδίᾳ	
:סִימִי	ιαμιμ	θαλασσῶν	θαλασσῶν	θαλασσῶν	θαλασσῶν	